

Sociology of Education

Analyzing the Curriculum Elements of Entrepreneurial Teaching in the field of Humanities Sciences in Iran's Higher Education

Kamalaldin Yarali¹, Tayebeh Tajari^{2*}, Maryam Safari³

1. Department of Entrepreneurship, Aliabad Katoul Branch, Islamic Azad University, Aliabad Katoul, Iran.
2. Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.
3. Department of Educational Management, Azadshahr Branch, Azad Islamic University, Azadshahr, Iran.

❖ **Corresponding Author Email:** tayebeh59@cfu.ac.ir

Research Paper

Receive: 2023/11/21
Accept: 2024/03/02
Published: 2024/03/16

Keywords:

Curriculum Elements,
Entrepreneurial Teaching,
Humanities Sciences, Higher
Education.

Article Cite:

Yarali K, Tajari T, Safari M. (2023). Analyzing the Curriculum Elements of Entrepreneurial Teaching in the field of Humanities Sciences in Iran's Higher Education, **Sociology of Education**. 9(2): 445-454.

Abstract

Purpose: Paying attention to entrepreneurial teaching is very important in curriculum elements, and accordingly, the purpose of this study was to analyzing the curriculum elements of entrepreneurial teaching in the field of humanities sciences in Iran's higher education.

Methodology: This study in terms of purpose was applied and in terms of execution method was qualitative. The population of this study includes six groups of business startups and establishment of knowledge-based companies, cooperation with entrepreneurial intermediary institutions, entrepreneurship education and teaching, authoring articles, books and guidance or counseling of dissertations and thesis in the field of entrepreneurship, specialist of curriculum and managers of planning higher education in Iranian universities in the academic years of 2020-21. The samples were selected according to the principle of theoretical saturation and with the purposeful sampling method, which their number was 25 people. The tool of the current research was a semi-structured interview which whose validity and reliability were checked and confirmed. The data were analyzed by the coding method based on the grounded theory in MAXQDA software.

Findings: The findings of the present research showed that the curriculum elements of entrepreneurial teaching in the field of humanities sciences in Iran's higher education had 216 concepts in 47 components and 6 categories. The category of causal conditions includes 8 components and 33 concepts, the category of background conditions includes 8 components and 36 concepts, the category of intervening conditions includes 9 components and 28 concepts, the core category includes 5 components and 39 concepts, the category of strategies includes 12 components and 54 concepts, and the category of consequences includes 5 components and 26 concepts.

Conclusion: Based on the findings of this study, experts and planners curriculum can take an effective step towards improving the curriculum elements of entrepreneurial teaching in the field of humanities sciences of higher education.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2024.2016213.1502>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران

کمال الدین یارعلی^۱، طیبه تجری^{۲*}، مریم صفری^۳

۱. گروه کارآفرینی، واحد علی آبادکتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آبادکتول، ایران.

۲. گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۳. گروه مدیریت آموزشی، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاداسلامی، آزادشهر، ایران.

✦ ایمیل نویسنده مسئول: tayebeh59@cfu.ac.ir

چکیده

مقاله تحقیقاتی

هدف: توجه به تدریس کارآفرینانه در عناصر برنامه‌درسی اهمیت زیادی دارد و بر همین اساس، هدف این مطالعه، واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران بود.

روش: این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه این مطالعه همه خبرگان و متخصصان کشور شامل شش گروه راهانداز کسب‌وکار و تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان، همکاری با نهادهای واسطه‌ای کارآفرینانه، آموزش و تدریس کارآفرینی، تألیف مقاله، کتاب و راهنمایی یا مشاوره پایان‌نامه و رساله در زمینه کارآفرینی، متخصص برنامه‌ریزی درسی و مدیران آموزش عالی در دانشگاه‌های ایران در سال تحصیلی ۴۰۰-۱۳۹۹ بودند. نمونه‌ها طبق اصل اشباع نظری و با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند که تعداد آنها ۲۵ نفر بود. ابزار پژوهش حاضر مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که روایی و پایایی آن مورد بررسی و تایید قرار گرفت. داده‌ها با روش کدگذاری مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد در نرم‌افزار MAXQDA تحلیل شدند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران ۲۱۶ مفهوم در ۴۷ مولفه و ۶ مقوله داشت. مقوله شرایط علی شامل ۸ مولفه و ۳۳ مفهوم، مقوله شرایط زمینه‌ای شامل ۸ مولفه و ۳۶ مفهوم، مقوله شرایط مداخله‌گر شامل ۹ مولفه و ۲۸ مفهوم، مقوله محوری شامل ۵ مولفه و ۳۹ مفهوم، مقوله راهبردها شامل ۱۲ مولفه و ۵۴ مفهوم و مقوله پیامدها شامل ۵ مولفه و ۲۶ مفهوم بود.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های این مطالعه، متخصصان و برنامه‌ریزان درسی می‌توانند گام موثری در جهت بهبود برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی بردارند.

دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۳۰
پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۴
انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۲۶

واژگان کلیدی:

برنامه‌درسی، تدریس کارآفرینانه، علوم انسانی، آموزش عالی

استناد مقاله:

یارعلی ک، تجری ط، صفری م. (۱۴۰۲). واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. ۹(۲): ۴۵۴-۴۴۵.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2024.2016213.1502>

<https://dori.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

در دهه‌های اخیر، آموزش عالی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و سازنده‌ترین نهادهای اجتماعی با تغییرها و تحولات زیادی روبرو بوده و این نهاد همواره به‌دنبال برنامه‌ریزی راهبردی جهت بهبود خود بوده است و بدون تردید رشد، توسعه و پیشرفت جوامع در سطح کلان مدیون آموزش عالی به‌عنوان نیروی پیشران توسعه پایدار است (Miraki Zadeh Mohammadabad, Jabbari and Esmaeilnia Shirvani, 2022). نهادهای علمی به‌ویژه آموزش عالی معمولاً در تعامل با پدیده‌های نوظهور با تأمل بیشتری رفتار می‌کنند و این رفتارهای تأخیری برخی مواقع موجب ایجاد شکاف بین جامعه و آموزش عالی می‌شود (Do and Huang, 2023). تغییرها و تحولات‌های گوناگون در آموزش عالی یا محیط پیرامون آن در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی، آموزش عالی را به بازنگری در شیوه‌های خود فراخوانده است و متخصصان این نظام آموزشی باید سعی کنند تا به جای رویکرد انفعالی از رویکردهای فعال استفاده نمایند (Chenari, Shabannejad, Saheb Zamani and Jamali, 2022). آموزش عالی عامل اصلی پیشرفت، تغییر و تحول در جامعه است و این نظام آموزشی باید به‌دنبال پرورش و آموزش نسلی از دانشجویان باشد که بتوانند در محیط‌های ارزش‌های متنوع، تحول‌های پیچیده فرهنگی و تغییرهای سریع فناوری زندگی کنند. بنابراین، این نظام آموزشی مسئول تربیت نیروی انسانی ماهر برای پیشبرد اهداف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و صنعتی جوامع می‌باشد (PorFalahati, Zargham Hajebi, Agha Yosefi and Zarghami, 2023). آموزش عالی و دانشگاه‌ها نقش مهمی در تربیت تولید دانش و نیروی انسانی کارآمد و کارآفرین برای دیگر نهادها و سازمان‌های جامعه دارند و این نقش و جایگاه برتری در توسعه دانیی برای هر شخص و سازمانی قابل شناسایی است (Chirumamilla and Sindre, 2021). آموزش عالی نقش مهم و تاثیرگذاری در جوامع دارد. زیرا معرف نوع مهمی از سرمایه‌گذاری در منابع انسانی است که با ایجاد و ارتقای دانش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌های موردنیاز زمینه را برای رشد و توسعه جوامع فراهم می‌آورد (Meier and Schiopu, 2020). هیچ سازمانی نمی‌تواند در خلأ به فعالیت خود ادامه دهد و تبادل اشتراک دانش و اطلاعات با محیط بسته به میزان درکی که از فعالیت‌های آکادمیک به‌عنوان فعالیت‌های اشتراکی و مفید در جامعه وجود دارد، لازم و ضروری است و محیط‌های دانشگاهی، دانش را بین اساتید و دانشجویان به اشتراک گذاشته و مهم‌ترین عنصر ارزشمند این نهادها سرمایه‌های انسانی هستند. بنابراین، داشتن برنامه‌درسی کارآفرینانه برای موفقیت هر سازمانی از جمله آموزش عالی لازم و ضروری است (Hamadi, El-Den, Azam and Sriratanaviriyakul, 2022).

یکی از مفاهیم قابل بررسی در نظام آموزش عالی، برنامه‌درسی است که طراحی و تدوین آن یکی از اساسی‌ترین موضوع‌های برنامه‌درسی محسوب و ناظر بر تعیین منابع، شناسایی عناصر تشکیل‌دهنده و نوع تصمیم‌هایی است که درباره آنها گرفته می‌شود. این برنامه باید طوری باشد که با ایجاد محیط یادگیری پویا زمینه رشد و شکوفایی دانشجویان و شکل‌دهی به هویت واقعی آنان را فراهم نماید (Larsen, Busetto, Varagnolo, Formentin and Rasheed, 2022). برنامه‌درسی نقش مهم و کلیدی در توفیق یا شکست نظام‌های آموزشی دارند و آنچه تمام نمای میزان پیشرفت و انعکاس پاسخگویی مراکز آموزشی به نیازهای در حال تغییر جامعه می‌باشد (Sabnis, Tanaka, Beard and Proctor, 2023). تدوین برنامه‌درسی اقدام یا فرآیندی هدفمند است که هدف نهایی آن ایجاد تغییرهای سودمند در برنامه‌درسی می‌باشد و هر برنامه‌درسی حداقل دارای سه جنبه است. اولین جنبه برنامه‌درسی، مقاصد است که به اهداف، ارزش‌ها و جهاتی که نظام‌های آموزشی به آن باور دارند، اشاره دارد. دومین جنبه برنامه‌درسی، تعامل‌ها و برخوردهایی است که در حین اجرای برنامه‌درسی رخ می‌دهد. سومین جنبه برنامه‌درسی، آثار و پیامدهای برنامه‌درسی یا همان نتایجی است که بر اثر آموزش و یادگیری حاصل می‌شود (Tellez, Radi, Alterio, Nagaraj, Baker, Scott and et al, 2024). نتایج برنامه‌درسی نشان‌دهنده پیامدهای فرایند اجرای برنامه‌درسی است که منجر به تولید پیامدهای محدود و کوتاه‌مدت یا پیامدهای گسترده و بلندمدت شود. یک برنامه‌درسی می‌تواند در ده مرحله شامل شناسایی نیازها، تعیین نتایج یادگیری، توافق روی محتوا، سازماندهی محتوا، تصمیم‌گیری درباره راهبردهای آموزشی، تصمیم‌گیری درباره روش‌های یادگیری، تهیه روش‌های ارزشیابی، ارتباط برنامه‌درسی، ترویج یک برنامه درسی مناسب، فضای آموزشی و مدیریت برنامه آموزشی صورت پذیرد (Nooroddin, Poushaneh and Yadegarzadeh, 2023). در ایران، برنامه‌درسی بیشتر به‌صورت متمرکز است که در آن سازمان مرکزی و سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی مسئول توسعه برنامه‌درسی می‌باشد. در چنین سیستمی تصمیم‌گیری برای برنامه‌درسی بدون توجه به توانایی‌ها و ظرفیت‌های هر منطقه از کشور طراحی می‌شود و بر همین اساس دارای کاستی‌هایی می‌باشد (Khosravi and Mehrmohammadi, 2023).

یکی از انواع برنامه‌درسی، برنامه‌درسی مبتنی بر تدریس کارآفرینانه می‌باشد (Yarali, Tajari and Safari, 2024). کارآفرینی فعالیت و فرآیندی شامل کشف، ارزیابی و بهره‌برداری از فرصت‌ها برای معرفی کالا و خدمات جدید، روش‌های سازماندهی، بازارها، فرآیندها و مواد خام جدید از طریق سازماندهی جدید و بدیعی می‌باشد که قبلاً وجود نداشته است. در تعریفی دیگر، کارآفرینی فرآیندی است که در آن فرد کارآفرین با ایده‌ها نو و خلاق و شناسایی فرصت‌های جدید به معرفی محصولات و خدماتی جدید یا بهبود ساختار تولید که توأم با پذیرش مخاطرات مالی، روانی و اجتماعی و دریافت منابع مالی و رضایتمندی شخصی و استقلال می‌باشد مبادرت ورزد (Zangi, Mostaghimi, Shojaei and Azma, 2020). کارآفرینی موتور محرکه توسعه اقتصادی کشورها است و اهمیت کارآفرینی به حدی است که نقش حمایتی دانشگاه‌ها و آموزش عالی از آموزش و تدریس کارآفرینی را دلیل توسعه کشورهایی مانند آمریکا، آلمان، ژاپن و غیره می‌داند (Amankwah-Amoah, Adomako and Obi Berko, 2022). کارآفرینان افرادی تاثیرگذار در دنیای تجارت هستند که از فرصت‌هایی که دیگران از آن غافل می‌شوند اقدام به کشف، ارزیابی و بهره‌برداری می‌پردازند. بنابراین، کارآفرینی عامل اصلی اقتصاد و عاملی برای رقابت و بهبود کیفیت سازمان‌های مختلف از جمله نظام آموزش عالی است (Savadkouhi, Yousefi Saeed Abadi and Fattahi, 2023). برخی کشورهای توسعه‌یافته آموزش تدریس کارآفرینی را محور اساسی برنامه‌درسی خود قرار دادند و با این کار عملاً به فراگیران خود می‌آموزند که چگونه در حین فراگیری علم به کار مشغول شوند. به عبارت دیگر، به آنان می‌آموزند که چگونه یک ایده یا یک فکر جدید را به

محصول و خدماتی نوین و ویژه تبدیل نمایند (Elnadi and Gheith, 2021). آموزش و تدریس کارآفرینی به این معنا می‌باشد که سه قضیه به صورت مورد قبول واقع شده است. اولی اینکه کارآفرینی می‌تواند یاد داده شود و اثری نیست، دومی اینکه کارآفرینی می‌تواند تدریس شود و سومی اینکه آموزش و تدریس کارآفرینی می‌تواند از طریق نظام آموزش عالی صورت پذیرد (Duong, 2023). آموزش و تدریس کارآفرینانه یک فرآیند یادگیری همیشگی است که از دبستان آغاز و تا سطوح بالاتر آموزشی ادامه پیدا می‌کند و مدرسان با استفاده از چارچوب استانداردهای ملی آموزش کارآفرینی و شاخص‌های عملکرد حامی آنها می‌توانند اهداف مناسبی را برای خود تعیین و فعالیت‌های آموزشی و روش‌های ارزیابی مطابق آن را طراحی و تدوین نمایند (Khodabandeh, 2021). گسترش برنامه‌های آموزش و تدریس کارآفرینی از یک سو و افزایش منابع اختصاص یافته برای آن از سوی دیگر باعث افزایش تمایل سرمایه‌گذاران و ذینفعان سازمان‌های مختلف از جمله نظام آموزش عالی درباره طراحی برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه، ارزیابی پیوسته و اصلاح آن شده است (Scahill and D'Souza, 2022). تدریس کارآفرینانه عبارت است از شیوه‌ای از فرآیندهای یاددهی و یادگیری که منجر به خلق ایده و ارزش در فراگیران شده و ذهنیت کسب‌وکار را در آنان توسعه می‌دهد. این آموزش سبب می‌شود تا فراگیران بتوانند به نحو مناسب به شناسایی فرصت‌ها و یا ایجاد فرصت‌هایی کمک می‌کند که تضمین‌کننده توسعه کارآفرینی در بستر جامعه می‌گردد (Van Rijnsoever, Sittler and Baggen, 2023).

پیشینه پژوهش

Abdulsalehi, Saffarian Hamedani and Salehi (2022) ضمن پژوهشی درباره آموزش کارآفرینی در دانشگاه آزاد اسلامی به این نتیجه رسیدند که عوامل موثر بر آن شامل ۱۵ مولفه در سه بعد عوامل زمینه‌ای، عوامل علی و عوامل محیطی، راهبردهای آن شامل ۶ مولفه در دو بعد راهبردهای توسعه‌ای و راهبردهای آموزشی و پیامدهای آن شامل ۱۴ مولفه در چهار بعد نگرش کارآفرینی، افزایش رفاه، تداوم مستمر و توسعه کارآفرینی بود. Christianiti (2019) ضمن پژوهشی درباره طراحی مدل یادگیری کارآفرینانه به این نتیجه رسیدند که این سازه شامل مولفه‌های یادگیری سازنده، پرس‌وجو، سوال، مدل‌سازی، تأمل و ارزیابی می‌باشد.

Toghray et al (2019) ضمن پژوهشی درباره طراحی الگوی آموزش کارآفرینانه در مدارس به این نتیجه رسیدند که مقوله محوری آن شامل خلاقیت مبتنی بر خلق ارزش، محتوای مسئله‌محور، چالشی و کاربردی، روش‌های تدریس خلاق و پیشرو و رویکرد خلاقانه و نوآوران در کتاب‌های درسی، مقوله شرایط علی شامل نگرش کارآفرینانه معلم، نگرش کارآفرینانه مسئولان مدرسه، نگرش کارآفرینانه تصمیم‌گیرندگان مدرسه و نگرش کارآفرینانه والدین، مقوله عوامل زمینه‌ای شامل جو کارآفرینانه، طراحی محیط بازی‌گونه و طراحی فضاهای جذاب آموزشی، مقوله شرایط مداخله‌گر شامل هوشیاری کارآفرینانه، برنامه‌ریزی آموزشی و آگاهی کارآفرینانه، مقوله راهبردها و اقدام‌ها شامل آموزش به همراه انجام، تکالیف کارآفرینانه، تیم‌های کارآفرینانه، شوق کارآفرینانه، یادگیری کارآفرینانه، تعامل با دنیای واقعی، ارزشیابی انعطاف‌پذیر و چندجانبه و تأکید بر شناخت و فراشناخت و مقوله پیامدها و نتایج شامل خلق ارزش جدید، تربیت دانش‌آموز خلاق، نوآور و چندبعدی و پرورش دانش‌آموزان توانمند و با مهارت بود.

Lu (2014) ضمن پژوهشی درباره آموزش کارآفرینی دانشگاهی از طریق طراحی تفکر به این نتیجه رسیدند که تولید ایده، حل مسئله خلاقانه و ایجاد فرصت برای آینده‌ای ناشناخته با فرآیندهای ارزیابی ایده، بهره‌برداری از ایده و تفکر تحلیلی با توجه به بازارهای موجود و آینده ترکیب می‌شود تا سبب آموزش کارآفرینی دانشگاه گردد.

کیفیت سیستم‌های آموزش عالی مزیت رقابتی در هر دو سطح منطقه‌ای و بین‌المللی ایجاد و این سازمان‌ها نقش مهم و موثری در دستیابی به اهداف مختلف دارند و هرگونه تغییر موثر در نظام آموزش عالی باعث بهبود وضعیت جامعه در مقایسه با سایر جوامع می‌شود (Seyedbagheri, Amiran and Edalatian Shahriari, 2023). یکی از راهبردهای اصلی خروج جوامع از بن‌بست‌ها و مشکلات اقتصادی و اجتماعی، تدریس و آموزش کارآفرینانه است که باعث توجه بیشتر به قوه ابتکار و خلاقیت فراگیران در محیط آموزشی می‌شود که در نهایت زمینه توسعه اقتصادی جوامع را فراهم می‌آورد (Parsa Mehr, Jafari Harandi and Shafiepour, 2021). بنابراین، تدریس کارآفرینانه می‌تواند زمینه را برای رشد و توسعه اقتصادی و رشد و توسعه در سایر ابعاد از جمله اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز فراهم آورد. در نتیجه، ضروری است تا آموزش و تدریس کارآفرینانه در آموزش عالی به‌عنوان عالی‌ترین سازمان جهت تأمین نیروی انسانی بررسی شود. بررسی‌ها حاکی از آن بود که پژوهش‌های اندکی درباره آموزش و تدریس کارآفرینانه در آموزش عالی انجام شده و پژوهشی درباره واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در آن یافت نشد. نتایج این مطالعه می‌تواند به متخصصان و برنامه‌ریزان آموزش عالی در طراحی برنامه تدریس کارآفرینانه کمک نماید تا آنان از این طریق بتوانند برای خود مزیت رقابتی ایجاد نمایند و جایگاه سازمان خود را در مقایسه با سازمان‌های رقیب و سایر سازمان‌ها بهبود بخشند. از آنجایی که توجه به تدریس کارآفرینانه در عناصر برنامه‌درسی اهمیت زیادی دارد، هدف این مطالعه، واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران بود.

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه این مطالعه همه خبرگان و متخصصان کشور شامل شش گروه راه‌انداز کسب‌وکار و تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان، همکاری با نهادهای واسطه‌ای کارآفرینانه، آموزش و تدریس کارآفرینی، تألیف مقاله، کتاب و راهنمایی یا مشاوره پایان‌نامه و رساله در زمینه کارآفرینی، متخصص برنامه‌ریزی درسی و مدیران آموزش عالی در دانشگاه‌های ایران در سال تحصیلی ۴۰۰-۱۳۹۹ بودند. نمونه‌های این مطالعه طبق اصل اشباع نظری و با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند که تعداد آنها ۲۵ نفر بود. در روش نمونه‌گیری هدفمند نمونه‌ها طبق اهدافی که از قبل مشخص می‌شوند، انتخاب می‌گردند که در این مطالعه با توجه به داشتن شش گروه این اهداف شامل تمایل جهت شرکت در پژوهش، حداقل تحصیلات کارشناسی ارشد و قبول ضابط مصاحبه‌ها بودند. ابزار پژوهش حاضر مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که روایی و پایایی آن مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. مصاحبه نیمه‌ساختاریافته در پژوهش حاضر شامل ۹ سوال بود که در جدول ۱ گزارش شد. این سوال‌ها با توجه به عنوان پژوهش حاضر و با کمک اساتید طراحی شده بود تا به واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران کمک نمایند. مصاحبه‌ها به‌صورت انفرادی انجام و صدای مصاحبه‌ها جهت بررسی مجدد همان‌طور که با مصاحبه‌شوندگان هماهنگ شده بود، ضبط شد تا در فرصتی مناسب مجدد مورد بررسی قرار گیرند تا یافته‌ای از دست نرود. لازم به ذکر است که روایی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته در پژوهش حاضر با روش مثلث‌سازی تأیید و پایایی آن با روش ضریب کاپای کوهن ۸۶ درصد محاسبه شد.

جدول ۱. سوال‌های مصاحبه نیمه‌ساختاریافته

ردیف	سوال
۱	شرایط علی یا عوامل موثر بر تدوین الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران کدامند؟
۲	شرایط زمینه‌ای تاثیرگذار جهت تدوین الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران کدامند؟
۳	شرایط مداخله یا تسهیل‌کننده و محدودکننده جهت تدوین الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران کدامند؟
۴	مقوله‌های محوری جهت تدوین الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران کدامند؟
۵	راهبردهای موثر شامل رفتارها، اقدام‌ها و تعامل‌های هدف‌دار جهت تدوین الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران کدامند؟
۶	الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران چه نتایجی برای جامعه، فرد و آموزش عالی خواهد داشت؟
۷	برای توسعه زیرساخت‌های تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران چه فعالیت‌هایی باید انجام شود؟
۸	در صورت وجود سایر عوامل موثر بر تدوین الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران آنها را نام ببرید؟
۹	برای رشد و توسعه الگوی تدریس کارآفرینانه در برنامه‌درسی نظام آموزش عالی ایران چه پیشنهادهایی دارید؟

روند اجرای پژوهش حاضر به این شرح بود که پس از شناسایی نمونه‌ها و بررسی ملاک‌های مشخص شده جهت تعیین آنها برای آنان اهمیت و ضرورت پژوهش تبیین و درباره رعایت نکات و ملاحظات اخلاقی به آنان اطمینان داده شد. به عبارت دیگر، پس از تشریح اهمیت و ضرورت و تعهد پژوهش به رعایت موازین اخلاقی از آنان خواسته شد تا موافقت خود را هم جهت شرکت در پژوهش و هم جهت ضبط مصاحبه‌ها ضمن رعایت موازین اخلاقی اعلام نمایند. پس از این مرحله با آنان درباره مکان و زمان مصاحبه هماهنگی لازم به عمل آمد و بر همین اساس مصاحبه‌ها به‌صورت انفرادی انجام و در هنگام مصاحبه‌ها هم صدای مصاحبه‌ها ضبط و هم از آنها یادداشت‌برداری شد. در پایان هر مصاحبه از مصاحبه‌شونده تقدیر و تشکر به عمل آمد و با آنان درباره نحوه در اختیار گذاشتن یافته‌های پژوهش هماهنگی لازم به عمل آمد. در نهایت، داده‌های این مطالعه که نتیجه یادداشت‌برداری و بررسی مجدد ضبط مصاحبه‌ها بودند با روش کدگذاری مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد در نرم‌افزار MAXQDA تحلیل شدند.

یافته‌های پژوهش

در این مطالعه با ۲۵ نفر مصاحبه انفرادی صورت پذیرفت و داده‌های حاصل از اجرای آنها با روش کدگذاری تحلیل شدند. قبل از گزارش آنها نیاز است که با اطلاعات جمعیت‌شناختی این افراد آشنا شویم که نتایج آنها در جدول ۲ گزارش شد.

جدول ۲. نتايج اطلاعات جمعيت‌شناختى مصاحبه‌شوندگان

متغير	سطح	فراوانى	درصد فراوانى	درصد فراوانى تراكمى
جنس	مرد	۱۸	۷۲٪	۷۲٪
	زن	۷	۲۸٪	۱۰۰٪
مدرک تحصيلى	دکترى تخصصى	۱۷	۶۸٪	۶۸٪
	کارشناسى ارشد	۸	۳۲٪	۱۰۰٪
سابقه شغلى	۱ تا ۵ سال	۲	۸٪	۸٪
	۶ تا ۱۰ سال	۵	۲۰٪	۲۸٪
	۱۱ تا ۱۵ سال	۸	۳۲٪	۶۰٪
	۱۶ تا ۲۰ سال	۴	۱۶٪	۷۶٪
	بالاتر از ۲۰ سال	۶	۲۴٪	۱۰۰٪

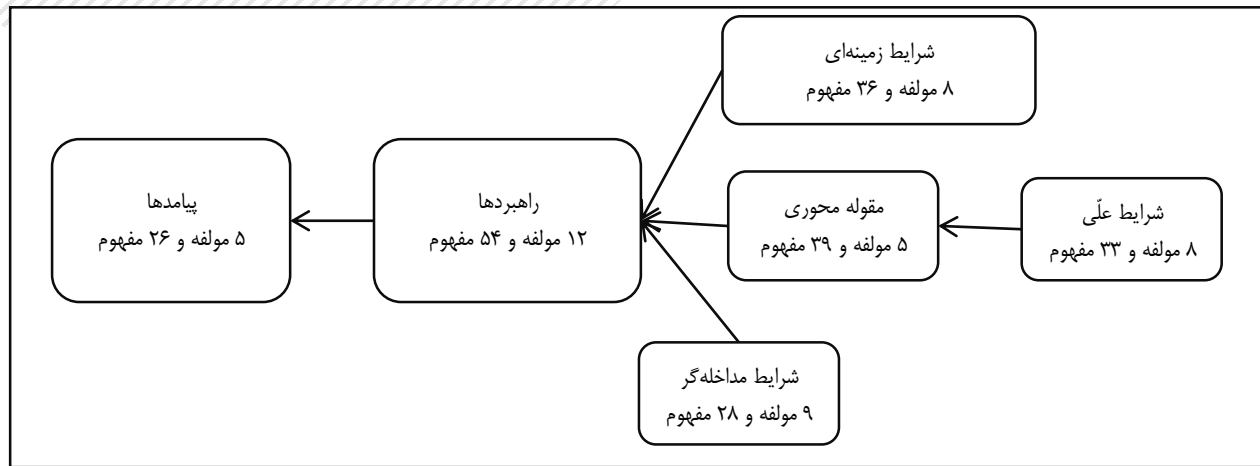
طبق اطلاعات جدول ۲، به ترتيب ۷۲ و ۲۸ درصد مصاحبه‌شوندگان مرد و زن، ۶۸ و ۳۲ درصد آنها داراي تحصيلات دکترى تخصصى و کارشناسى ارشد و ۸، ۲۰، ۳۲، ۱۶ و ۲۴ درصد آنان داراي سابقه شغلى ۱ تا ۵ سال، ۶ تا ۱۰ سال، ۱۱ تا ۱۵ سال، ۱۶ تا ۲۰ سال و بالاتر از ۲۰ سال بودند. داده‌هاى اين مطالعه که نتيجه يادداشت‌بردارى و بررسى مجدد ضبط مصاحبه‌ها بودند با روش کدگذارى مبتنى بر نظريه داده‌بنیاد جهت شناسايى عناصر برنامه‌درسى تدريس كارآفرينانه در حوزه علوم انساني آموزش عالی ايران تحليل شدند که نتايج آنها در جدول ۳ گزارش شد.

جدول ۳. نتايج کدگذارى مبتنى بر نظريه داده‌بنیاد جهت شناسايى عناصر برنامه‌درسى تدريس كارآفرينانه در حوزه علوم انساني آموزش عالی ايران

مقوله	مؤلفه	تعداد مفهوم
شرایط على	رويارويى با سرعت تغييرها و پيشرفت‌هاى تکنولوژيکى	۷ مفهوم
	لزوم تجديد‌نظر در برنامه‌درسى تدريس كارآفرينانه	۵ مفهوم
	لزوم تربيت کارشناسان خبره با توجه به هدف هر رشته	۳ مفهوم
	ضرورت تقويت تفکر کارکردن و استفاده از پتانسيل‌هاى دانشجويان	۴ مفهوم
	ضرورت همسويى فرآيندهاى تدريس با اهداف تدريس كارآفرينانه	۴ مفهوم
	ضرورت ايجاد کشور توانمند	۴ مفهوم
	لزوم ارتباط با بازار کار	۴ مفهوم
	دغدغه‌ها و مشکل‌هاى فارغ‌التحصيلان	۲ مفهوم
	سياست‌هاى حمايتى دانشگاه از نوآورى	۳ مفهوم
	واحدهاى تحقيق و توسعه در دانشگاه	۳ مفهوم
شرایط زمينه‌اى	تشكيل حلقه‌هاى ارتباطى	۳ مفهوم
	بومى‌سازى همه‌جانبه فرآيند تدريس كارآفرينانه	۲ مفهوم
	فضاى جذاب تدريس كارآفرينانه	۶ مفهوم
	دانشجويان فعال و با انگيزه	۶ مفهوم
	اهداف عالی دانشگاه	۳ مفهوم
	جو كارآفرينانه در دانشگاه	۱۰ مفهوم
	اساتيد اثربخش در حوزه ويژگى‌هاى شخصيتى	۴ مفهوم
	اساتيد اثربخش در حوزه مهارت‌هاى تخصصى	۳ مفهوم
	مراجعات اطلاعاتى و تجهيزات آموزشى و پژوهشى	۶ مفهوم
	صرف هزينه لازم براى آموزش و پژوهش	۲ مفهوم
حمایت مديران و مسئولان نظام آموزش عالی	۴ مفهوم	
مافیای واردات	۱ مفهوم	

مقوله	مؤلفه	تعداد مفهوم
مقوله محوری	موانع مدیریتی	۲ مفهوم
	فرهنگ دانشگاهی حمایت از نوآوری و خلاقیت	۳ مفهوم
	هوشیاری کارآفرینانه مسئولان نظام آموزشی	۳ مفهوم
	رویکرد خلاقانه و متفاوت در اهداف	۷ مفهوم
	رویکرد نوآورانه در محتوای درسی کارآفرینانه	۱۴ مفهوم
	به‌کارگیری فناوری‌های نوین یادگیری	۴ مفهوم
	روش‌های نوین و خلاق	۷ مفهوم
راهبردها	ارزشیابی نوین	۷ مفهوم
	ارتقای توان علمی اساتید	۱۲ مفهوم
	تعامل دانشگاه با دنیای واقعی	۳ مفهوم
	به‌کارگیری روش تدریس مبتنی بر تعامل‌های انسانی	۵ مفهوم
	به‌کارگیری روش تدریس کارگاهی	۲ مفهوم
	به‌کارگیری روش تدریس رفتاری و تجربی	۶ مفهوم
	به‌کارگیری روش تدریس فعال	۲ مفهوم
	به‌کارگیری روش مطالعه‌ای	۲ مفهوم
	مشارکت اساتید در تولید برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه	۵ مفهوم
	شوق کارآفرینانه	۲ مفهوم
	تعامل مستمر اساتید با مراکز علمی و پژوهشی	۶ مفهوم
	تکالیف کارآفرینانه	۶ مفهوم
	تیم‌های کارآفرینانه	۳ مفهوم
پیامدها	کاهش شکاف بین تدریس و اشتغال	۴ مفهوم
	تقویت توانمندی‌ها و مهارت‌های کارآفرینانه دانشجویان	۴ مفهوم
	تغییر ارزش‌ها و تحول ماهیت آن در دانشجویان	۳ مفهوم
	تغییر فرهنگ آموزش عالی به سمت کارآفرینی	۵ مفهوم
	پویایی اقتصادی جامعه	۱۰ مفهوم

طبق اطلاعات جدول ۳، عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران ۲۱۶ مفهوم در ۴۷ مؤلفه و ۶ مقوله داشت. مقوله شرایط علی شامل ۸ مؤلفه و ۳۳ مفهوم، مقوله شرایط زمینه‌ای شامل ۸ مؤلفه و ۳۶ مفهوم، مقوله شرایط مداخله‌گر شامل ۹ مؤلفه و ۲۸ مفهوم، مقوله محوری شامل ۵ مؤلفه و ۳۹ مفهوم، مقوله راهبردها شامل ۱۲ مؤلفه و ۵۴ مفهوم و مقوله پیامدها شامل ۵ مؤلفه و ۲۶ مفهوم بود. با توجه به مقوله‌ها، مؤلفه‌ها و مفهوم‌های شناسایی شده برای عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران، الگوی آن در شکل ۱ گزارش شد.

شکل ۱. الگوی مقوله‌ها، مولفه‌ها و مفهوم‌های شناسایی شده برای عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران

بحث و نتیجه‌گیری

توجه به تدریس کارآفرینانه در عناصر برنامه‌درسی اهمیت زیادی دارد، هدف این مطالعه، واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران بود.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران ۲۱۶ مفهوم در ۴۷ مولفه و ۶ مقوله داشت. مقوله شرایط علی شامل ۸ مولفه و ۳۳ مفهوم، مقوله شرایط زمینه‌ای شامل ۸ مولفه و ۳۶ مفهوم، مقوله شرایط مداخله‌گر شامل ۹ مولفه و ۲۸ مفهوم، مقوله محوری شامل ۵ مولفه و ۳۹ مفهوم، مقوله راهبردها شامل ۱۲ مولفه و ۵۴ مفهوم و مقوله پیامدها شامل ۵ مولفه و ۲۶ مفهوم بود. یافته‌های پژوهش حاضر از جهاتی همسو با یافته‌های پژوهش‌های (2022) Abdulsalehi et al، (2019) Christianiti، (2019) Toghrayi et al و (2014) Lu بودند.

مقوله شرایط علی شامل ۳۳ مفهوم در ۸ مولفه رویارویی با سرعت تغییرها و پیشرفت‌های تکنولوژیکی، لزوم تجدیدنظر در برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه، لزوم تربیت کارشناسان خیره با توجه به هدف هر رشته، ضرورت تقویت تفکر کارکردن و استفاده از پتانسیل‌های دانشجویان، ضرورت همسویی فرآیندهای تدریس با اهداف تدریس کارآفرینانه، ضرورت ایجاد کشور توانمند، لزوم ارتباط با بازار کار و دغدغه‌ها و مشکل‌های فارغ‌التحصیلان بود که می‌توانند بر مقوله محوری یعنی برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه تاثیر بگذارند. مقوله شرایط زمینه‌ای شامل ۳۶ مفهوم در ۸ مولفه سیاست‌های حمایتی دانشگاه از نوآوری، واحدهای تحقیق و توسعه در دانشگاه، تشکیل حلقه‌های ارتباطی، بومی‌سازی همه‌جانبه فرآیند تدریس کارآفرینانه، فضای جذاب تدریس کارآفرینانه، دانشجویان فعال و با انگیزه، اهداف عالی دانشگاه و جو کارآفرینانه در دانشگاه بود که می‌توانند بر راهبردهای تحقق برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه تاثیر بگذارند. مقوله شرایط مداخله‌گر شامل ۲۸ مفهوم در ۹ مولفه اساتید اثربخش در حوزه ویژگی‌های شخصیتی، اساتید اثربخش در حوزه مهارت‌های تخصصی، مراجع اطلاعاتی و تجهیزات آموزشی و پژوهشی، صرف هزینه لازم برای آموزش و پژوهش، حمایت مدیران و مسئولان نظام آموزش عالی، مافیای واردات، موانع مدیریتی، فرهنگ دانشگاهی حمایت از نوآوری و خلاقیت و هوشیاری کارآفرینانه مسئولان نظام آموزشی بود که می‌توانند بر راهبردهای تحقق برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه تاثیر بگذارند. مقوله محوری شامل ۳۹ مفهوم در ۵ مولفه رویکرد خلاقانه و متفاوت در اهداف، رویکرد نوآورانه در محتوای درسی کارآفرینانه، به‌کارگیری فناوری‌های نوین یادگیری، روش‌های نوین و خلاق و ارزشیابی نوین بود که می‌توانند بر راهبردهای تحقق برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه تاثیر بگذارند. مقوله راهبردها شامل ۵۴ مفهوم در ۱۲ مولفه ارتقای توان علمی اساتید، تعامل دانشگاه با دنیای واقعی، به‌کارگیری روش تدریس مبتنی بر تعامل‌های انسانی، به‌کارگیری روش تدریس کارگاهی، به‌کارگیری روش تدریس رفتاری و تجربی، به‌کارگیری روش تدریس فعال، به‌کارگیری روش مطالعه‌ای، مشارکت اساتید در تولید برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه، شوق کارآفرینانه، تعامل مستمر اساتید با مراکز علمی و پژوهشی، تکالیف کارآفرینانه و تیم‌های کارآفرینانه بود که می‌توانند بر پیامدهای تحقق برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه تاثیر بگذارند. مقوله پیامدها شامل ۲۶ مفهوم در ۵ مولفه کاهش شکاف بین تدریس و اشتغال، تقویت توانمندی‌ها و مهارت‌های کارآفرینانه دانشجویان، تغییر ارزش‌ها و تحول ماهیت آن در دانشجویان، تغییر فرهنگ آموزش عالی به سمت کارآفرینی و پویایی اقتصادی جامعه بود.

این پژوهش به بررسی واکاوی عناصر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران پرداخت و پژوهشگران آتی می‌توانند با تمرکز بر صنعتی خاص اقدام به طراحی برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه نمایند. با توجه به شدت رقابت متفاوت در بین صنایع مختلف، پیشنهاد می‌شود که کارآفرینی را در تحلیل مقایسه‌ای در صنایعی با شدت رقابت پایین، شدت رقابت بالا و صنایع با رقابت بسیار بالا بررسی شود. همچنین، با توجه به متفاوت بودن میزان گرایش به کارآفرینی در صنایع مختلف و دوره‌های عمر سازمان، بررسی مقایسه‌ای دانشگاه‌ها و سایر سازمان‌ها در زمینه برنامه‌درسی تدریس کارآفرینی پیشنهاد می‌شود. پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌هایی در زمینه برنامه‌درسی تدریس کارآفرینی توسط دانشگاه‌ها انجام شود تا مسئله شناسایی مستمر عوامل موثر بر برنامه‌درسی تدریس کارآفرینی دانشگاه‌ها

صورت پذیرد و برای انجام آنها بودجه مالی تخصیص داده شود. الگوی طراحی شده در پژوهش حاضر درباره برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی ایران می‌تواند توسط متخصصان و برنامه‌ریزان درسی مورد استفاده قرار گیرد و آنان بر اساس نتایج این مطالعه اقدام به طراحی برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه و تدریس آن در آموزش عالی کنند. همچنین، با توجه به یافته‌های این مطالعه پیشنهاد می‌شود که آموزش عالی برنامه‌های مختلف و متفاوتی با توجه به اقتضای شرایط متفاوت طراحی و اجرا نماید تا بتواند از طریق مسیرهای مختلف به تحقق اهداف برسد. علاوه بر آن، مسئولان آموزش عالی و دانشگاه‌ها به صورت مستمر جلساتی تشکیل دهند و اقدام به طوفان ذهنی نمایند تا خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی به بالاترین میزان خود برسد. به طور کلی و بر اساس یافته‌های این مطالعه، متخصصان و برنامه‌ریزان درسی می‌توانند گام موثری در جهت بهبود برنامه‌درسی تدریس کارآفرینانه در حوزه علوم انسانی آموزش عالی بردارند.

موازین اخلاقی

در مطالعه حاضر نکات و ملاحظات اخلاقی مانند رازداری، محرمانگی و غیره رعایت شد.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از افرادی که در انجام این پژوهش مشارکت داشتند یا سبب بهبود فرآیند انجام آن شدند، تشکر می‌شود.

مشارکت نویسندگان

دانشجو مسئول گردآوری داده‌ها، تحلیل آنها و نگارش اولیه مقاله و اساتید مسئول نظارت بر تحلیل داده‌ها و نگارش نهایی مقاله بودند.

تعارض منافع

هیچ تضاد منافی وجود نداشت.

References

- Abdulsalehi A, Saffarian Hamedani S, Salehi M. (2022). Entrepreneurial education in Islamic Azad University in order to provide a model. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 5(3): 280-290. doi: 10.61186/ijes.5.3.280
- Amankwah-Amoah J, Adomako S, Obi Berko D. (2022). Once bitten, twice shy? The relationship between business failure experience and entrepreneurial collaboration. *Journal of Business Research*, 139: 983-992. doi: 10.1016/j.jbusres.2021.10.044
- Chenari H, Shabannejad R, Saheb Zamani M, Jamali A. (2022). Providing a model of promoting theorizing chairs in universities and higher education centers. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 5(1): 195-203. doi: 10.61186/ijes.5.1.195
- Chirumamilla A, Sindre G. (2021). E-exams in Norwegian higher education: Vendors and managers views on requirements in a digital ecosystem perspective. *Computers & Education*, 172: 104263. doi: 10.1016/j.compedu.2021.104263
- Christianti M. (2019). The learning design of entrepreneurship learning model. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 7(3): 121-128.
- Do MH, Huang YF. (2023). Barriers to university social responsibility implementation in the Vietnamese higher education. *International Journal of Educational Management*, 37(3), 647-661. doi: 10.1108/IJEM-11-2021-0432
- Duong CD. (2023). A serial mediation model of the linkage between entrepreneurial education, self-efficacy, attitudes and intentions: does gender matter? A multi-group analysis. *On the Horizon*, 31(34): 174-195. doi: 10.1108/OTH-01-2023-0002
- Elnadi M, Gheith MH. (2021). Entrepreneurial ecosystem, entrepreneurial self-efficacy, and entrepreneurial intention in higher education: Evidence from Saudi Arabia. *The International Journal of Management Education*, 19(1): 100458. doi: 10.1016/j.ijme.2021.100458
- Hamadi M, El-Den J, Azam S, Sriratanaviriyakul N. (2022). Integrating social media as cooperative learning tool in higher education classrooms: An empirical study. *Journal of King Saud University – Computer and Information Sciences*, 34(6): 3722-3731. doi: 10.1016/j.jksuci.2020.12.007

- Khodabandeh L. (2021). A comparative study of high school entrepreneurship education in selected countries and providing solutions for the Iranian education system. *Journal of Innovation Ecosystem*, 1(3): 21-38. (In Persian) doi: 10.22111/INNOECO.2021.37236.1012
- Khosravi RA, Mehrmohammadi M. (2023). Design and validation of decentering schemes for decision-making about curriculum based on Schwab's theory and features of the curriculum development system in Iran. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 6(1): 12-30. doi: 10.61186/ijes.6.1.12
- Larsen TN, Busetto R, Varagnolo D, Formentin S, Rasheed A. (2022). A receding horizon approach for curriculum management in higher education. *IFAC-PapersOnLine*, 55(17): 61-66. doi: 10.1016/j.ifacol.2022.09.225
- Lu S (2014). *Designuni: University entrepreneurship education through Design thinking*. Manchester: ISPIM Conference Proceedings.
- Meier V, Schioppa I. (2020). Enrollment expansion and quality differentiation across higher education systems. *Economic Modelling*, 90: 43-53. doi: 10.1016/j.econmod.2020.04.020
- Miraki Zadeh Mohammadabad M, Jabbari N, Esmaeilnia Shirvani K. (2022). Providing a virtual learning culture pattern in higher education centers. *Sociology of Education*. 8(2): 323-333. (In Persian) doi: 10.22034/ijes.2023.2003213.1414
- Nooroddin SM, Poushaneh K, Yadegarzadeh G. (2023). Designing a curriculum model for after-sales service of the automobile industry in Iran. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 6(1): 210-221. doi: 10.61186/ijes.6.1.210
- Parsa Mehr A, Jafari Harandi R, Shafiepour Motlagh F. (2021). Determining the dimensions of the pattern of changing teachers' insights with the aim of entrepreneurial education high school textbooks. *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 12(3): 69-94. (In Persian) doi: 10.30495/jedu.2021.25201.5015
- PorFalahati A, Zargham Hajebi M, AghaYosefi A, Zarghami MH. (2023). Validation of authentic educational courage construct in students and graduates of Iran's higher education system. *Sociology of Education*. 9(2): 13-26. (In Persian) doi: 10.22034/ijes.2021.541983.1184
- Sabnis SV, Tanaka ML, Beard K, Proctor SL. (2023). Women of color and the hidden curriculum of school psychology doctoral programs. *Journal of School Psychology*, 98: 1-15. doi: 10.1016/j.jsp.2023.02.004
- Savadkouhi M, Yousefi Saeed Abadi R, Fattahi M. (2023). Presenting a model of the role of entrepreneurial leadership in the performance of active small and medium businesses in the field of nanotechnology in Tehran. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 6(4): 235-245. doi: 10.61186/ijes.6.4.235
- Scahill SL, D'Souza NJ. (2022). The pharmacist as entrepreneur: Whether, how, and when to educate? *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*, 14(1): 5-12. doi: 10.1016/j.cptl.2021.11.006
- Seyedbagheri S, Amiran H, Edalatian Shahriari J. (2023). Identifying the dimensions and components of the entrepreneurship development model in the country's higher education system. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 6(4): 210-222. doi: 10.61186/ijes.6.4.210
- Tellez JC, Radi I, Alterio RE, Nagaraj MB, Baker HB, Scott DJ, et al. (2024). Proficiency levels and validity evidence for scoring metrics for a virtual reality and inanimate robotic surgery simulation curriculum. *Journal of Surgical Education*, 81(4): 589-596. doi: 10.1016/j.jsurg.2024.01.004
- Toghrayi M, Mirvahedi SS, Hashemi S. (2019). Designing the entrepreneurial education model. *Quarterly Journal of Educational Innovation*, 18(3): 59-82. (In Persian) doi: 10.22034/jei.2019.99317
- Van Rijnsoever FJ, Sittler S, Baggen Y. (2023). The change agent teaching model: Educating entrepreneurial leaders to help solve grand societal challenges. *The International Journal of Management Education*, 21(3): 100893. doi: 10.1016/j.ijme.2023.100893
- Yarali K, Tajari T, Safari M. (2024). Designing an entrepreneurial teaching pattern in Iran's higher education. *Sociology of Education*, 10(1): 83-92. (In Persian) doi: 10.22034/ijes.2023.2006657.1433
- Zangi N, Mostaghimi MR, Shojaei S, Azma F. (2020). Development of an entrepreneurial attitude model in the employees of education organizations in the country. *Sociology of Education*, 6(1): 256-277. (In Persian) doi: 10.22034/ijes.2020.254101